

Instytut Śląski

OPOWIEŃ CI BAJEK...
PO ŚLĄSKU!

OPOLE 2022

OPOWIEM CI BAJKĘ...PO ŚLĄSKU!

Bajka o karlusie Janku i jego kamiyniu

Opowiedział: **Jacek Siemski z Krośnicy**, powiat strzelecki

Opracowała: **Marzena Muszyńska**, Instytut Śląski

Boł rołż jedyn mody karlus, co się nazywol Janek.

Janek se chodzioł po świecie i zwiydzoł byle jakie wsie, miasteczka i krainy. Wszandzie, kaj se zatrziomoł, zabawioł miyszkańców swojymi opowieścioma. Za to zawsze dostoł cojsik do jołdła na droga. Jak już mu się kończoł pecynek chleba, to szukoł nastympnyj wioski, kaj móg zaś cojs skombinować do jołdła.

Dotar roz do pewnego miasteczka, kaj panowała srogoł biyda, i się bardzo zdziwioł. Żodnego nie boło na drodze, wszyscy siedzieli w swoich chałpach i nikt z żołdny nie godoł. Wyglonadło to jak miasteczko umrzyków.

Janek boł już dojs godny, to poszoł do piyrwszyj chałpy poprosić choć o jedna sznita chleba, choby suchego. Niestety miyszkańcy nawet mu nie otwarli. W nastympnyj chałpie go wyciepli, w jeszcze innyj sprzezywali, że chce ich naciongónć, i tak w żołdynj chałpie nikt nie chcioł mu pomóc.

Janek w końcu dotar do domu sołtysa. Sołtys uchyloł lekko dwiyrzi, wtedy Janek nie zapytoł już o cojs do jołdła, jyno zapytoł sołtysa, czy by mu nie pożyczoł srogego garca – nołlepi jakby boł to danfer. Sołtys – podobnie jak inni – chcioł Janka sie pozbyć i pedzioł, że nie moł garca. Janek na to, że szkoda, bo chciołby uwarzić zupa ze czarodziejskiego kamiynia. Sołtys – choć tyż skompy – to zaciokawioł się, co to może być za kamiyń, i doł tyn danfer Jankowi. Janek na to, że jakby sołtys naloł jeszcze trocha wody do danfra, to uwarzi zupy dlo siebie i dlo niego. Sołtys przinios danfer z wodom i na dziedzińcu Janek rozpołoł ognisko, wsadzoł nań danfer i wyciongoł z kabzy kamiyń i wciep go do garca.

Ludzie, widząc sołtysa z Jankiym, zaczęli sie schodzić i kukali, co to on tam warzi.

Janek wyciongoł z taszi ('z torby') warzecha i skosztowoł zupy...

– Jakoł dobroł ta zupa! – pedzioł na głos. – Ale ona smakuje jeszcze lepi, jakby wciepnónć do garca trocha kapusty...

Nogle ftojs z miyszkanow przinios kapusta, wtoroł wciep do danfra.

Coroz wiyncyj ludzi zaczęto się schodzić na dziedziniec, Janek zafyrloł ('zamieszaoł, zamącił') warzechom w zupie i zaś kosztuje...

– Mmmm... tera to je richtig dobroł zupa! – Ale jakby do tego kamiynia i kapusty dociepnónć trocha marchwi i cebuli, i połra klockow wursztu – to ta zupa jeszcze lepi byndzie smakować. – No i jakby jeszcze mioł ktoś trocha soli... – zawołoł.

Za chwila mały bajtel przinos wurszt, sonsiadka sołtysa połra cebul, inny bamber przinos warzywa, a jeszcze fto inny sol. Janek wciep to wszystko do danfra i zamiysztoł...

– Tera to momy tela zupy, że styknie ('wystarczy') dlo wszystkich! – pedzioł Janek.

Piekorz z wioski zaproponowoł, że przinejsie połra pecynkow chleba do zupy, a stolotr z innymi chopoma przynijšli stoły, kobyty talyrze i obrusy...

I tak caoł wioska razym z Jankiym i sołtysym fajrowała przy zupie!

Janek poszoł w dalszoł droga, a miyszkańcy już nie siedzieli w domach pozawyrani jano zaczęli zuzamyn ('razem') na nowo gospodarzić w swoim miasteczku, pomagając sobie nawzajym.

W kupie sioła – jak to gołdali starziki.

OPOWIEM CI BAJKĘ...PO ŚLĄSKU!

O muzykantach z Brejmy

Opowiedziała: **Anna Podpora z Kępy**, powiat opolski

Opracowała: **Marzena Muszyńska**, Instytut Śląski

Był sobie osioł, który długie lata dźwigoł ciynskie worki, ale zestarzał się i nie umiał tak ciynsko robić. Jego gospodarz chciał się go pozbyć. Osioł się skapnął, uciek z dumy i zaczął iść w stronę Brejmy.

– Tam łostanam muzykantem – pomyślał.

Za zakryntym widział psa leżuncego na łuncce, który ciynzko oddychał.

– Co ci je? – spytał się go.

– Hau! – pedził pies. – Całe życie pomołgołzech na polowaniu, ale jezzech stary i gospodarz chce mi strzelić kulum w łep.

Osioł mu pedził:

– To choć zy mnum do Brejmy. Bandziemy muzykantuma.

I razem poszli dalej. Za jakiś czas spotkali smutnego kota, który narzykoł:

– Jezzech stary i nie umiam jus łapać mysy. Moja gospodyn timer chciała mje utopić, ale zech uciek i nie wiam, co dalej robić.

Osioł mu pedził:

– Pewnie znósł się na kociej muzyce, choć z nami i buńdz muzykantym.

Poszli dalej razem. Doszli do jakiejś chałpy, a na pocie siedzioł kokot (*'kogut'*) i pioł jak gupi.

– Bundź cicho, kokocie! – wrzołsnął na niego osioł. – O co ci chodzi?

– Kukuryku! – jezzech stary, a moja gospodyn timer jutro gojści i chce zy mje zrobić zupa. – Pjejam póki mogam.

Osioł mu pedził:

– Lepiej łostołw te pjunie, mołs głoś jak dzwun, choć z nami i bundź muzykantem.

I posoł z nimi.

Zrobiło się ćma (*'ciemno'*) i kokot wypatrzoł w lejsie dum. Okazało się, że mjyskajum tam rabusie.

Zwjerzynta zrobiły wielkie larmo przed oknym chałpy i wystraszynti rabusie uciekli w las. Zostawjili oprócz dobrego jedzynia, kans (*'część'*) pinindzy i nasi przyjaciele nie musieli do kuńca zycia zarołbiać i nie musieli iść do Brejmy.

OPOWIEM CI BAJKĘ...PO ŚLĄSKU!

Czerwony Kapturek, czyli bajka o dziołszce w czerwonyj mycce

Opowiedziała: **Regina Krzywoń z Poborszowa** (ur.)¹, powiat kędzierzyńsko-kozielski

Opracowała: **Marzena Muszyńska**, Instytut Śląski

W jednyj wsi miyszkała mała dziołszka, któryj mama usztrykowała fajnoł czerwonoł mycka. A było to dołwno, kiedy takie staromodne mycki nazywali kapturkóma. Dziołszka durch chodzyła w tym kapturku i bes toż ludzie zaccli godać na nia „Czerwony Kapturek”.

Kiedyś mama zawołała Czerwonego Kapturka i tak mu padała:

MAMA: – Czerwony Kapturku, Czerwony Kapturku!!! – Pódziesz dzisiaj łodwiedzić ołma i zanesiesz jej coś do popaskudzynioł. Mołsz tukej koszyk z konckiyim kołocza, ale nikaj nie rozglondej se i dej pozor (*‘uważaj’*) jak pódziesz bez las.

Dziołszka drabko łoblykła swoja czerwona mycka, wezła koszyk i poszła. Na drodze w lesie trefiyła jednak wilka, który padoł:

WILK: – Kaj tak szybko lecisz, dziołszko?

Cz.K.: – Ida tam za las, do ołmy.

WILK: – Niy godej, do ołmy idziesz? Ale kwiotków przeca nie mołsz...

Cz.K.: – Mołsz racjo, musza pryntko nazrywać kwiotków!

Dziołszka stanyła na chwila i napoczyła zrywać kwiołtka leśne.

Ale szprytny wilk wiedzioł, co robi, i pryndko polecioł pod ołmy chałupa. Zaklupoł (*‘zapukał’*) i czeko.

BABCIA: – Kto tam?

WILK: – To jo, Czerwony Kapturek!

BABCIA: – Jakoś żech dzisioj fest słabo i nie móm siły stanąć z łóžka. Weź klucz, leży pod wycieraczką i łotwórz se, i sama Kapturku wleż do mnie.

Na to yno wilk czekoł. Wskoczioł do chałpy, roz mlasnął i borołczka ołma zeżar na poczekaniu. Potym wilk przeblyk se w chwanty (*‘ciuchy’*) od ołmy, legnył do łóžka i czeko na Kapturka.

Cz.K.: – Szczynść Boże, ołma! Jak się dzisia mocie? – pozdrowioł Kapturek ołma na progu. – Ale ołma, czamu Wy mocie takie wielkie łoczy?!

WILK: – Cobych cie lepiej widzioł...

Zaś łocyganiol przebleczony za ołma wilk...

Cz.K.: – A czamu mocie takie wielkie uszy?

WILK: – Cobych cie lepiej słyszał!

Cz.K.: – A na co Wom takie wielkie zymbiska?

WILK: – Żeby cie zjeść!!! – padoł wilk i zeżar Kapturka na drugie danie.

Na szynście przełazioł kole tyj chałpy myśliwi i usłyszioł głośnie chrapanie wilka. Myśliwy kuknoł bez łokno i ryknął:

MYŚLIWY: – A co to? Mom cie nareście ty szkodniku!!!

Wez flinta i wilka zszczeloł. Potym przeciął mu brzuch, z kerego wyskoczyła uratowanol ołma i Czerwony Kapturek.

A potym wszyjscy żyli dugo i szczynśliwie!

¹ Zamieszkała w Pokoju, pow. namysłowski.

OPOWIEM CI BAJKĘ...PO ŚLĄSKU!

Bajka o wilku i siedmiu koźlątkach

Opowiedziała: **Teresa Maleika z Mechnic¹**, powiat kędzierzyńsko-kozielski

Opracowała: **Marzena Muszyńska**, Instytut Śląski

Dołwno, dołwno tymu, za góróma, za lasóma w drzewianej chałupce na kraju lasa, miyszkała koza i jejych siedym małych kojzikow.

Mama koza nigdy nie zostawiała jy samy doma, bo se boła złygo wilka, co jyno czekał, coby jy zeźrać. Jednak rołz koza musiała iść na łąka, coby ususzyć siano na zima. Przykoźłała dzieciom, coby żołdnymu nie łotwarły jyno mamie, ale nołprzed muszą se spytać: „Chto ta je?”.

– Pamięćejcie dzieci, wilk moł rubi gos i czołrne szłapy. Jak łodyjda, to zarołz zaryglujcie. Bydźcie grzeczny i se za moc (*‘za bardzo’*) nie wygupiejcie.

– Dobrze mamo – pedziały.

Zawarły i zacły se grać skrywać. Tak se fajnie grały i chichrały, a tu narołz chtojs klupie (*‘puka’*) do dźwiyrzow.

– To nie może być mama – padały – bo to je zawczas (*‘wcześnie’*). I se spytały: „Chto ta je?”

– To joł, wasza mama...

Kojziczki se uradowały i już chciały łotworzyć, ale ta mał se boła i padała:

– To wierza je wilk, bo moł rubi gos.

I koźłała mu pokoźać szłapa. A ta szłapa była czołrnoł jak kyn[d]rus (*‘samiec świni, knur’*), bez to zarołz kojziczki wiedziały, że to je wilk, i mu padały:

– Wynojś se stąd, my cie nie wpuszczymy i nie domy se zjeźć!

Jednak wilk nie popujścioł, bo boł godnyj i drabko (*‘szybko’*) lecioł do kurnika na jajca, coby mioł ciynki gos, a potyn do myna wytoł[r]lać se (*‘wyturlać się’*) w monce, coby boł biołi. Jak boł fertich, to lecioł kalup (*‘galopem’*) nazoł do chałupki. Zaklupoł, ciynko pedzioł, że to mama, i pokoźoł biołoł szłapka.

I tak se kojziczki dały nabrać i wpujściły wilka rajn.

Co ta se dzioło? Wszystkie se skrywały: a to za bifej (*‘za kredens’*), za szrank (*‘za szafę’*), za gardina (*‘za firankę’*), pod sześlóng (*‘pod tapczan’*), pod deka (*‘pod koc’*), do kofra, a ta nołmańkszoł wlaźła do zygara.

Wszystky wilk znoł i zjoł, krom (*‘oprócz’*) ty mały, co w zygarze była i cicho siedziała.

Wilk z połnym brzuchym poszoł do lasa i usnął pod stromym (*‘pod drzewem’*).

Jak mama prziszła z łąki i widziała tyn całi bajzel (*‘bałagan’*), to zarołz wiedziała, chto sa boł i co nabrojoł.

Była fertich i całoł wek (*‘gotowa do wyjścia’*). Do kupy z tą małą kojziczką szły do lasa i było jem wszystko jedno co baje.

Aż tu narołz kukają i widzą wilka, co śpi pod stromym, a brzuch mu se ruszoł.

– Mojoy kojziczki jeszcze żyją! – zawołała, nawroczyła i leciała do dom wiela umiała wykopać po nożicy, jegła i nici.

Wilk dali chrapoł. Mama koza rozetła mu brzuch, a kojziczki zarołz powyskakowały i z mamą se ścisakały.

¹ Narratorka mówi o sobie, że pochodzi z *Mechnic* (< niem. *Mechnitz*), tymczasem urzędowa nazwa miejscowości to *Mechnica* (D. z *Mechnicy*).

Potyn nazbiyrała kamiyniow, dała je do brzucha i zaszyła.

– Byndzież miół ti gǫździe gizdawi (*'ty łobuzie!'*) połni brzuch, ale kamieni, a nie mojih dzieci!
Zarółz potyn kojziczki z mamą se pozbierały i drabko uciykły do chałupki.

Jak wilk se łobudziół to mu se chciało fest (*'bardzo'*) pić i szół nad tajch (*'nad staw'*). Ta se pogładziół i wleciół rajn (*'do środka'*), a kamiyniy go ściągály zarółz na sóm grunt (*'na dno'*), kaj zostoł już na dycko (*'na zawsze'*).

Jak se kojziół familioł ło tym dowiedziała, to se bardzo radowała, fajrowała (*'świętowała'*) i żyła dugo i szczęśliwie.

OPOWIEM CI BAJKĘ...PO ŚLĄSKU!

*Historia o narzędziach*¹

Opowiedział: **Jacek Siemski z Krośnicy**, powiat strzelecki

Opracowała: **Marzena Muszyńska**, Instytut Śląski

Dołwno dołwno tymu w małyj wioszce jedyn stolołrz miał werksztela ('*warsztat*').

Narzyndzia pod nieobecność stolołrza lubiały się bardzo wadzić miyndzy sobom. Pewnego dnia, kiedy stolołrz poszoł do dom na mitag (< Mittag[essen] '*południowa przerwa [na positek]; obiad*'), to narzyndzia zrobiły narada, coby nieftorych wyciepnóć ze werkszteli.

Szraubencjer (< Schraubenzieher '*śrubokręt*') pedzioł, że nołlepi bołoby wyciepnóć handzejga (< Handsäge '*piła ręczna*'), bo jest tampoł i jak źnie to wszystko skrzipi...

Fto inny pedzioł:

– Wywalymy hebel, bo nie idzie się z nim dogołdać i wszystko odziyro ze skory!

Nastympny wrzasknoł:

– A motek to co ? Jego to na piyrwszy[m] miejscu trza ze werkszteli wyciepnóć! On to cały dziyń by nic nie robioł, jyno larmowoł ('*hałasował*') i klepoł.

– Podobnie raszpla (Raspel '*pilnik*') coły czas jyno by tarła i tarła, aż suchać tego nie idzie – raus z nióm!

Na to baj[s]cangi (< Beißzange '*obcęgi*') się odezwały:

– My to by gwojdzie zlikwidowoli, cołki czos czepiają się czegojs – wszystkie je na śrot wysłać! Pyndzel zaś zarzondoł, coby wyciepnóć glaspapiór z warsztatu, bo się ściyroł ze wszystkim narzyndzoma.

Tak się te narzyndzia wadzióły, że na końcu wyszło, że by trzeba wszystkich wywalić z werkszteli.

Stolołrz, ftory to prawie przyjszoł z mitaku i wtedy ustała cisza – spokojnie wzion deski i przizoł je handzejgom, potyn heblym łobstrugoł, wszystko to pozbioloł motkym i gwozdkoma, zaokrongloł kanty raszplom i wyszlifowoł na glanz glaspapiórym. Na końcu pomalowoł pyndzłym.

I tak dziynki tym narzyndzióm powstała przepiynknoł kolybka d[l]o bajtla, kery miał się za półra dni urodzić.

W życiu tyż sie nam zdarzi, że niykiydy nóm ktoś nie pasuje, ale Pónboczek tak to już zaplanowoł, coby kołždy na świecie boł do czegojs potrzebny.

¹ Wersja nadesłana jest punktem wyjścia do snucia swobodnej opowieści (tekst zapisany różni się od zarejestrowanego w nagraniu).